

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

The Target Keywords Distribution and Continuity in the Writing and Reading Textbook of Second Grade

تاریخ دریافت مقاله: ۱۵/۱۰/۹۲؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۲۲/۱۲/۹۳

دکتر محمد نوریان^۱

دکتر نعمت زاده^۲

اقدس حسینلو^۳

Abstract: The present study aims to investigate the manner of distribution of the keywords in reading and writing textbooks of second grade. This study is conducted within a descriptive and quantitative framework. The results of this study showed that the distribution of the target keywords does not follow a logical pattern. According to the results, the average frequencies of these words were 28.75% for lessons 1-4, 27.52% for lessons 9-12 (reduction of one keyword), 50.75% for last four lessons (including 23 added keywords). In addition, from 604 target words used in this book. No consistency value was obtained for 8.04% of the words and 53.31% of the words were only repeated 1 to 4 times and the remaining words were repeated more than 4 times. The consistency values of the target words indicated that only 30 words appeared 4.99% in the book and 45.35% of the words (274 words) merely appeared between 0.01-0.09 times.

Keywords: target keywords, consistency, content analysis textbooks

چکیده: هدف این تحقیق بررسی چگونگی توزیع و استمرار واژه‌های هدف در کتاب‌های درسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی است، تحقیق از نوع توصیفی و روش آن تحلیل محتوای کمی است، نتایج نشان می‌دهد فراوانی واژه‌های هدف در دروس مختلف از منظر خاصی تبعیت نمی‌کند به‌گونه‌ای که میانگین واژه‌های هدف در چهار درس اول کتاب ۲۸/۷۵ و در چهار درس وسط (دروس ۹ تا ۱۲) با یک واژه کاهش ۲۷/۵۲ و چهار درس آخر با ۲۳ واژه افزایش ۵۰/۷۵ واژه هدف می‌باشد. همچنین از ۶۰۴ واژه هدف کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم، ۸/۰۴٪ واژه، هیچ بسامدی ندارند و ۵۳/۳۱٪ واژه‌های هدف بین ۱ تا ۴ بار تکرار شده‌اند و بقیه واژگان هدف بیشتر از چهار بار تکرار شده‌اند. بررسی ارزش بسامدی واژه‌های هدف نشان می‌دهد که تنها ۳۰ واژه هدف ۴/۹۹٪ در همه‌ی دروسی که فرصت بروز داشته‌اند حداقل یک‌بار ظهور پیدا کرده‌اند، و ۴۵/۳۵٪ واژه‌های هدف یعنی ۲۷۴ واژه فقط بین ۰/۰۱ تا ۰/۰۹ فرصت بروز، ظاهر شده‌اند.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، واژگان

هدف، ارزش بسامدی

کتاب‌های درسی نقش مهمی در فرآیند یاد دهی یادگیری دارند. سدکیر و زیتل من^۱ (۲۰۰۷، ۱۴۴) معتقدند "دانش‌آموزان ۸۰ تا ۹۵ درصد زمان کلاس درس را به استفاده از کتاب درسی اختصاص می‌دهند و معلمان بیشتر تصمیمات آموزشی خود را براساس کتاب درسی می‌گیرند" این در حالیست که توسعه روز افزون فن‌آوری‌های نوین نتوانسته است نقش کتاب‌های درسی را کاهش دهد گزارش دفتر آموزش^۲ در هنگ کنک (۲۰۰۹، ۵) خاطر نشان می‌کند که "علیرغم محبوبیت آموزش‌های الکترونیکی^۳، کتاب‌های درسی رسانه مهمی برای یادگیری دانش‌آموزان و تدریس کلاس درس خواهند بود"، این گزارش با نقل قول از مطالعه یونسکو (۲۰۰۵) با عنوان "راهبردی جامع برای کتاب‌های درسی و مواد آموزشی" کیفیت کتاب‌های درسی را برای کیفیت آموزش ضروری می‌داند.

از طرفی دیگر آموزش زبان رسمی کشور به عنوان قلب برنامه‌های درسی است، موضوعات درسی هر چه باشند، دانش‌آموزان باید گوش بدهند تا یاد بگیرند، سخن بگویند تا درک خود را نشان بدهند، باید بخوانند تا بیشتر دریافت کنند و بالاخره باید بنویسند تا آنچه را آموخته‌اند، بیان کنند (الکساندر ۲۰۱۰، ۲۱۹)^۴، بنابراین برنامه درسی زبان آموزی و به تبع آن کتاب‌های درسی مربوطه نقشی محوری در نظام آموزشی خصوصاً دوره ابتدایی پیدا می‌کند.

واژه‌ها، مصالح اصلی، معنی‌دار و قابل دسترسی زبان هستند و به همین دلیل بیش از بخش‌های دیگر زبان مورد توجه و مطالعه قرار گرفته‌اند (نعمت زاده ۱۳۸۴). برنامه ریزان برنامه درسی زبان آموزی دوره ابتدایی ایران معتقدند که در این برنامه توجه شایسته‌ای به واژگان شده است در حالیکه در برنامه‌های قبلی توزیع واژگان در کتاب درسی نامناسب، دور از دنیای کودک و کمتر نشاط‌انگیز و زنده بوده است (قاسم پور، ۱۳۸۷) بر این اساس هدف این تحقیق بررسی چگونگی توزیع واژه‌های هدف در کتاب‌های درسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی است، توزیع واژه‌های هدف در هر درس و ارزش بسامدی واژه‌ها، مورد مطالعه این تحقیق است.

-
1. Sadker And Zittleman
  2. Education Bureau
  3. E-Learning
  4. A Comprehensive Strategy For Textbooks And Learning Materials
  5. Alexander,R

اهمیت واژه در زبان، تحقیقات بسیاری را در پی داشته است، روش‌های اندازه‌گیری واژگان پایه^۱، حجم واژگان پایه^۲، روش‌های تدوین واژگان پایه^۳، گستره و عمق آن^۴، رشد واژگان کودک^۵، رویکردهای تحلیل دانش واژگانی و تأثیر واژگان بر یکدیگر مسائل متفاوتی هستند که ذیل آن‌ها می‌توان به تحقیقات بسیاری اشاره کرد.

از قدیمی‌ترین پژوهش‌های این زمینه می‌توان به مقالات کلی^۶ در سال‌های ۱۹۳۲، ۱۹۳۳ اشاره کرد. مقاله اول با عنوان «تکنیک‌های آزمایش معنایی واژه» در سال ۱۹۳۲ نوشته شد و مقاله‌ی دوم با عنوان «مطالعه‌ای تجربی پیرامون تکنیک‌های مشخص آزمون معنی واژه» در سال ۱۹۳۳ به چاپ رسید. پژوهشگر نامدار این حوزه «دیوید. اچ. راسل»^۷ است که در سال ۱۹۵۴ مقاله‌ی مهمی با عنوان «ابعاد معنا در واژگان دانش‌آموزان کلاس چهارم تا کلاس دوازدهم» نوشت. وی در سال‌های بعد به مهارت خواندن و رابطه‌ی آن با واژگان پرداخت. سارلا^۸ (۱۹۹۷) به مسئله نگارش دانش‌آموزان دبستانی از زاویه‌ی واژگان پرداخت.

هدف او، تجزیه و تحلیل رویکردهای واژگان‌های دانش‌آموزان مدرسه بود. تحلیل نشان داد که دختران تنوع بالایی از واژگان را با استفاده از اشکال فعل مشروط و بالقوه و به عنوان حرف ربط منطقی بیشتر از پسران استفاده نمودند. به طور کلی متون تولید شده توسط دختران با کیفیت‌تر از پسران بودند. شاید بتوان یافته‌های عمومی در مورد یادگیری واژگان را به شرح زیر می‌توان خلاصه کرد

واژگان به طور تجربی با درک و خواندن مطالب درسی ارتباط دارند (وایپل^۹، ۱۹۲۵). پژوهش‌های گوناگون توسط کمیسیون ملی خواندن^{۱۰} بیانگر این موضوع است که واژگان راهنما^{۱۱}، درک مطلب توسط کودکان را افزایش می‌دهد (اسنو^{۱۲}، ۲۰۰۲). واژگان نیازمند یادگیری

-
1. Measure Of Core Vocabulary
  2. Size Of Core Vocabulary
  3. Methods Of Building Core Vocabulary
  4. Breadth And Depth Of Core Vocabulary
  5. Vocabulary Growth
  6. Kelly
  7. Russell, D H
  8. Saarela, L, K
  9. Whipple
  10. National Reading Opanel
  11. Vocabulary Instruction
  12. Snow

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

و طراحی درسی در متون هستند، همان‌گونه که بسامد کلمات نادر در مکالمات دانش‌آموزان بالغ ۱۷,۳ درصد در هر ۱۰۰۰ واژه و نسبت آن در کتاب‌های کودکان ۳,۹ درصد در هر ۱۰۰۰ واژه می‌باشد (هایبرت، ۲۰۰۹). متون و کتاب‌های اطلاعاتی شامل واژگان کمیاب‌تر می‌شوند، این امر بین ۷ تا ۱۵ درصد مواد آموزشی در دوره ابتدایی و راهنمایی دانش‌آموزان را تشکیل می‌دهد (یوپ و یوپ، ۲۰۰۶).

موارد جدید مطرح شده در حوزه واژگان عبارت‌اند از:

محتوای واژگان آموزشی در استانداردها، کتاب‌های راهنما و ارزیابی‌های آموزشی همچون برنامه‌های واژگان پایه خواندن به‌خوبی تعریف‌نشده‌اند (مارزانو^۳ و پیکرینگ^۴، ۲۰۰۵). مارزانو (۲۰۰۹) شش روش طراحی واژگان تحصیلی دانش‌آموز را ارائه نمودند. همه واژگان تحصیلی به طور برابر و در شرایط یکسان ایجاد نمی‌شوند، بعضی از واژه‌ها و گروهی از واژگان غالباً در متن‌های درسی دانش‌آموزان برای خواندن ظاهر می‌شوند، مهم‌تر این‌که یادگیری این واژگان ویژه، دانش‌آموزان را وادار به یادگیری واژگان مستقل از متن می‌نماید. این امر با روش‌های ابلاغی و توصیه‌های آموزش شدت می‌یابد (ناگی و هایبرت، ۲۰۰۷).

در کشور ایران مطالعه درباره واژگان و استفاده از آن در آموزش به چندین دهه قبل بر می‌گردد، بدرهای (۱۳۵۰) به بررسی وسعت واژگان کودکان دبستانی ایران بر پایه نوشته‌های آنان پرداخت. ایمن (۱۳۵۷) با همکاری بیش از بیست متخصص، فهرست پربسامدترین واژه‌های خردسالان (۶ تا ۱۲ سال) را تهیه کرد، همچنین صفارپور (۱۳۷۰) واژگان پایه کلاس‌های اول تا پنجم را تهیه نمود که در حقیقت باید واژگان پایه خوانداری کتاب‌های دبستان و نهضت سوادآموزی دانست در سال‌های اخیر فعالیت‌های تحقیقی زیادی در این زمینه انجام شده است از جمله می‌توان به طرح شناسایی واژگان پایه فارسی دانش‌آموزان در دوره ابتدایی (نعمت زاده ۱۳۸۴) اشاره کرد. مطالعه ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که واژگان پایه نقش محوری در تحقیقات مربوط به آموزش واژگان دارد از نظر علاقمندان (۱۳۸۰) «واژگان مجموعه واژه‌هایی است که به‌عنوان مصالحی زبانی برای ارتباط با کودک و نوجوان مورد استفاده قرار

-
1. Hiebert
  2. Yopp & Yopp
  3. Marzano et al
  4. Marzano & Pickering
  5. Nagy & Hiebert

می‌گیرد و اگر از میان این مجموعه میانگینی از واژه‌های انتخاب شود که همه کودکان و نوجوانان یک گروه سنی آنها را بفهمند، واژگان پایه بدست می‌آید. نعمت زاده (۱۳۸۹) واژه‌ها را براساس نقش آموزشی به دو طبقه تقسیم کرده است «واژه‌های هدف و واژه‌های واسط». واژه‌های هدف واژه‌های جدیدی است، که دانش‌آموزان قرار است آنها را دقیقاً یاد بگیرند، ایشان همچنین به چهار حوزه برای مطالعه و طراحی توزیع واژه‌های هدف مشخص می‌کند که عبارت‌اند از: تعداد واژه‌های کتاب در درس‌های مختلف، واژه‌هایی که باید در کتاب به کار روند، ترتیب ظهور واژه‌ها و میزان تکرار واژه‌ها در کتاب درسی. در همین راستا تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است

۱- واژه‌های هدف در هر درس کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چه تعداد است؟

۲- بسامد هر واژه هدف در درس‌های کتاب فارسی بخوانیم بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چگونه است؟

۳- بسامد واژه‌های هدف بر اساس ارزش بسامدی آنها در درس‌های کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چگونه است؟

روش تحقیق

این تحقیق، از نوع تحقیقات توصیفی و روش آن تحلیل محتوای کمی است. جامعه آماری این پژوهش، محتوای نوشتاری کتاب‌های فارسی پایه دوم ابتدایی چاپ سال ۱۳۸۹، شامل کتاب بخوانیم با ۱۷۰ صفحه و کتاب بنویسیم با ۱۵۴ صفحه است، به دلیل تفاوت اعضا جامعه آماری (دروس) از نظر توزیع کلیدواژه‌ها، کل جامعه مورد سرشماری قرار گرفت (نوریان، ۱۳۸۸) بنابراین نمونه‌گیری انجام نشد. محتوای نوشتاری کتاب‌ها دربردارنده متن نوشتاری دروس و تمرین‌ها (همچون، گوش کن و بگو، درست و نادرست، واژه آموزشی، نکته، بگرد و پیدا کن، به دوستان بگو) و اشعار و روانخوانی‌ها می‌باشد. واژه‌های هدف مربوط به هر درس در کتاب راهنمای معلم توسط برنامه ریزان و با عنوان کلیدواژه آورده شده است، برای پاسخ به سؤال اول تحقیق همه واژگان هدف شمارش شد، برای پاسخ به سؤالات دوم و سوم واژه‌های هدف تکراری حذف شد. در هر طرح پژوهشی با استفاده از روش تحلیل محتوا باید طبقات تحلیل،

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

واحد محتوا^۱ شامل^۲ و واحد زمینه^۳ و واحد شمارش تعیین و تعریف گردد (نوریان، ۱۳۸۸، ۷۸). طبقات تحلیل بر اساس سؤالات تحقیق بشرح زیر است. برای سؤال اول یک طبقه‌بندی ۲۲ طبقه‌ای بر اساس تعداد دروس تعیین گردید برای سؤال دوم طبقه‌بندی شش طبقه‌ای تعیین شد در طبقه اول واژه‌هایی ثبت می‌شوند که هیچ بسامدی در متن درس مربوط به خود و دروس بعدی نداشته باشند، طبقه دوم مربوط به واژه‌هایی با بسامد ۱-۴ مورد و به همین ترتیب طبقه سوم برای بسامد ۵-۹ مورد و طبقات چهارم، پنجم و ششم هرکدام برای بسامدهای ۱۰-۱۹، ۲۰-۲۹ و بیشتر از ۳۰ در نظر گرفته شد.

برای سؤال سوم طبقه‌بندی شانزده طبقه‌ای تعیین گردید و بر اساس ارزش بسامدی (یعنی نسبت ظهور واژه بر فرصت ظهور آن در درس مربوطه و درس‌های بعدی) مرتب گردید بنابراین ارزش بسامدی ۰ مربوط به کلید واژه‌هایی که در هیچ فرصتی ارائه نشده‌اند، و ارزش بسامدی ۱ مربوط به کلید واژه‌هایی که هم در درس خود وهم در تمام دروس بعدی ارائه شده‌اند و چهارده طبقه دیگر بین ۰ و ۱ قرار دارند. واحد ثبت برای هر سه سوال تحقیق کلمه و واحد زمینه برای سوال دوم و سوم درس مربوط به واژه هدف و دروس بعدی آن است یعنی واژه در این محدوده از متن کد گذاری می‌گردد و اگر در درس‌های قبلی وجود داشته باشد کد گذاری نخواهد شد. روش شمارش برای دو سوال اول، فراوانی و برای سوال سوم "وجود و یا عدم وجود" است، این بدان معنی است که در صورت مشاهده حداقل یک مورد ظهور یک واژه در یک درس، آن واژه کد گذاری می‌شود. در فرآیند رمزگذاری اطلاعات، واژه‌ها به شرح زیر در جامعه آماری کد گذاری شده است:

- ۱- کلید واژه‌هایی که عینا تکرار شده‌اند مانند: حتما- تصمیم
- ۲- کلید واژه‌هایی که به صورت تصریف شده، تکرار شده‌اند مانند نفهمیده - فهمیده - فهمیدم
- ۳- کلید واژه‌هایی که صفت هستند و به شکل‌های صفت عالی - تفضیلی مطرح شده‌اند مانند: آهسته، آهسته‌تر - زیبا، زیباتر، زیباترین، زیبایی

-
1. Content unit
  2. Recording unit
  3. Context unit

۴- کلیدواژه‌هایی که از دو جزء تشکیل شده و مرکب‌اند چون در متن به صورت واژه جداگانه نیز آمده‌اند بنابراین به‌طور جداگانه شمارش شده‌اند، و کلمات دارای پسوند و پیشوند از این قرار هستند. به همین دلیل تعداد واژه‌های هدف بعضی دروس افزایش یافته است، مانند: واژه بچه گنجشک که واژه‌های زیر برای آن شمارش شده است

" گنجشک - گنجشکان، گنجشکی؛ و بچه: بچه فیل، بچه خرگوش، بچه‌ها، بچه‌ای "

- ۵- بسامد واژه‌های مخالف جداگانه محاسبه شده است مانند اهمیت و بی‌اهمیت
- ۶- تمرین‌هایی که از دانش‌آموزان می‌خواهد مستقیماً واژه‌ای را تکرار کنند برای آن واژه شمارش شده است مانند: از روی پنج‌خط اول درس یک‌بار بنویس (ص ۱۵ کتاب بنویسیم)
- ۷- واژگان به‌کاررفته در عنوان تمرین‌های "با هم بخندیم" و "بازی بازی" شمارش نشده است
- ۸- تمرین‌هایی که از دانش‌آموزان می‌خواهد واژه‌ای را تمرین کنند که احتمال دارد واژه هدف باشد، شمارش نشده است مانند پانزده کلمه تازه‌ای که از درس اول تا حالا یادگرفته‌ای را بنویس (درس چهارم ص ۳۴ کتاب فارسی بنویسیم) و یا یک جمله‌ی زیبا از درس انتخاب کن و بنویس (ص ۹۹ کتاب فارسی بنویسیم)
- ۹- واژه‌هایی که در بیش از یک درس به عنوان واژه هدف تعیین شده است فقط در اولین درس در نظر گرفته شده است مثل واژه "مناسب" که در درس دوم و سوم به عنوان واژه هدف می‌باشد.

ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش چک لیست محقق ساخته می‌باشد، اطلاعات سه درس اول توسط محقق در دو مرتبه و فاصله زمانی یک ماه کدگذاری گردید و با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، ضریب توافق بیش از ۸۵ درصد به دست آمد که نشانگر پایایی قابل قبول ابزار جمع‌آوری اطلاعات است و به‌منظور اعتبار چک لیست، با استفاده از نظرات تعداد ۱۰ معلم و ۲ متخصص زبان آموزی و برنامه درسی اصلاحات لازم انجام شد. به منظور تجزیه و تحلیل آماری و به دلیل سرشماری کل جامعه از آماره‌های توصیفی چون فراوانی، درصد و میانگین استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

به منظور پاسخگویی به سؤال اول "واژه‌های هدف در هر درس کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چه تعداد است؟" اطلاعات مربوطه جمع‌آوری و در جدول ۱ ارائه شده است

جدول ۱ توزیع فراوانی، درصد واژه‌های در کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی

ردیف	درس	فراوانی	درصد
۱	درس اول	21	2.71
۲	درس دوم	26	3.36
۳	درس سوم	۲۲	2.84
۴	درس چهارم	46	5.95
۵	درس پنجم	51	6.59
۶	درس ششم	43	5.56
۷	درس هفتم	36	4.65
۸	درس هشتم	۲۷	3.49
۹	درس نهم	26	3.36
۱۰	درس دهم	26	3.36
۱۱	درس یازدهم	26	3.36
۱۲	درس دوازدهم	31	4.04
۱۳	درس سیزدهم	21	2.71
۱۴	درس چهاردهم	22	2.84
۱۵	درس پانزدهم	۴۹	6.33
۱۶	درس شانزدهم	۳۹	5.04
۱۷	درس هفدهم	58	7.50
۱۸	درس هجدهم	۴۷	6.08
۱۹	درس نوزدهم	65	8.40
۲۰	درس بیستم	آزاد	آزاد
۲۱	درس بیست و یکم	۴۱	5.30
۲۲	درس بیست دوم	۵۰	6.46
	جمع کل	773	۱۰۰

براساس مندرجات جدول ۱ درس‌های ۱۷، ۱۹، ۴ کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی به ترتیب با ۸، ۷، ۵، ۶، ۵۹٪ دارای بیشترین فراوانی واژه‌های هدف و درس‌های ۱ و ۱۳ با ۲، ۷۱٪ دارای کمترین فراوانی می‌باشند.

اطلاعات جمع‌آوری شده در رابطه با سؤال ۲ " بسامد هر واژه در درس‌های کتاب فارسی بخوانیم بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چگونه است؟" در جدول ۲ ارائه شده است

جدول ۲ بسامد واژه‌های هدف در کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی

بسامد		۰	۱ تا ۴	۵ تا ۹	۱۰ تا ۱۹	۲۰ تا ۲۹	بیشتر از ۳۰	جمع	درس
۲۱	۴	۲	۳	۴	۷	۱	۲۱	۲۱	فراوانی
۱۰۰	۱۹،۰۴	۴۷،۶۱	۱۴،۲۸	۱۹،۰۴	۳۳،۳۳	۴،۷۶	۱۰۰	۱۰۰	درصد
۲۴	۰	۱	۷	۱۲	۳	۱	۲۴	۲۴	فراوانی
۱۰۰	۰	۴،۱۶	۲۹،۱۶	۵۰	۱۲،۵	۴،۱۶	۱۰۰	۱۰۰	درصد
۲۱	۳	۰	۲	۸	۷	۱	۲۱	۲۱	فراوانی
۱۰۰	۱۴،۲۸	۰	۹،۵۲	۳۸،۰۹	۳۳،۳۳	۴،۷۶	۱۰۰	۱۰۰	درصد
43	۳	۳	۵	۱۶	۱۲	۴	43	43	فراوانی
100	6.97	6.97	11.62	37.2	27.9	9.3	100	100	درصد
44	2	2	4	10	25	1	44	44	فراوانی
100	4.54	4.54	9.09	22.72	56.81	6.81	100	100	درصد
34	2	1	6	۷	15	3	34	34	فراوانی
100	5.88	2.94	17.64	20.58	44.11	8.82	100	100	درصد
29	3	0	7	5	11	2	29	29	فراوانی
100	10.34	0	24.13	17.24	37.93	6.89	100	100	درصد
20	۰	۰	2	1	11	6	20	20	فراوانی
100	۰	۰	10	5	55	30	100	100	درصد
20	1	۲	3	6	6	2	20	20	فراوانی
100	5	۱۰	15	30	30	10	100	100	درصد
23	۰	0	0	7	16	0	23	23	فراوانی
100	۰	0	0	30.43	69.56	0	100	100	درصد

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

17	۰	1	1	7	7	1	فراوانی	یازدهم
100	۰	5.88	5.88	41.17	41.17	5.88	درصد	
23	۰	1	2	0	18	2	فراوانی	دوازدهم
100	۰	4.34	8.69	0	78.26	8.69	درصد	
13	۰	1	3	2	7	0	فراوانی	سیزدهم
100	۰	7.69	23.07	15.38	53.84	0	درصد	
16	۰	۰	2	5	7	2	فراوانی	چهاردهم
100	۰	۰	12.5	31.25	43.75	12.5	درصد	
45	1	2	۳	9	19	11	فراوانی	پانزدهم
100	2.22	4.44	6.66	20	42.22	24.44	درصد	
26	1	1	0	6	17	1	فراوانی	شانزدهم
100	3.84	3.84	0	23.07	65.38	3.84	درصد	
48	۰	2	4	5	36	1	فراوانی	هفدهم
100	۰	4.16	8.33	10.41	75	2.08	درصد	
27	۰	۰	1	9	11	6	فراوانی	هجدهم
100	۰	۰	3.7	33.33	40.74	22.22	درصد	
45	۰	1	1	۴	۳۷	2	فراوانی	نوزدهم
100	۰	2.22	2.22	8.88	84.44	4.44	درصد	
36	۰	1	۱	۳	30	1	فراوانی	بیست و یکم
100	۰	2.77	2.77	8.33	83.33	2.77	درصد	
29	۰	1	2	2	20	4	فراوانی	بیست دوم
100	۰	3.44	6.89	6.89	68.96	13.79	درصد	
۶۰۴	۲۰	۲۲	۵۹	۱۲۸	۳۲۲	۵۲	فراوانی	جمع
۱۰۰	۳,۳۱	۳,۶۴	۹,۷۶	۲۱,۱۹	۵۳,۳۱	۸,۰۶	درصد	

بر اساس مندرجات جدول ۲ از تعداد ۶۰۴ واژه هدف در کتاب بخوانیم و بنویسیم دوم ابتدایی ۸,۰۶٪ از واژه‌ها در متن و تمرین‌ها ظهور پیدا نکرده‌اند، ۵۳,۳۱٪ بین ۱ تا ۴ بار، ۲۱,۱۹٪ بین ۵ تا ۹ بار، ۹,۷۶٪ بین ۱۰ تا ۱۹ بار، ۳,۶۴٪ بین ۲۰ تا ۲۹ بار و ۳,۳۱٪ بیش از ۳۰ بار تکرار شده‌اند.

به منظور پاسخگویی به سوالم تحقیق "بسامد واژه‌های هدف بر اساس ارزش بسامدی آن‌ها در درس‌های کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم پایه دوم دوره ابتدایی چگونه است؟" اطلاعات جمع آوری شده در جدول ۴ و ۵ ارائه شده است.

جدول ۳ توزیع فراوانی درصدی ارزش بسامدی واژه‌های هدف کتاب بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی

درصد	فراوانی	واژه‌ها ارزش بسامدی
۷/۶۱	۴۶	۰
۱۶/۵۵	۱۰۰	۰/۰۱ - ۰/۰۴
۲۸/۸۰	۱۷۴	۰/۰۵ - ۰/۰۹
۸/۹۴	۵۴	۰/۱۰ - ۰/۱۴
۷/۴۵	۴۵	۰/۱۵ - ۰/۱۹
۱/۸۲	۱۱	۰/۲۰ - ۰/۲۴
۶/۱۲	۳۷	۰/۲۵ - ۰/۲۹
۹/۴۳	۵۷	۰/۳۰ - ۰/۳۴
۰/۶۶	۴	۰/۳۵ - ۰/۳۹
۱/۱۵	۷	۰/۴۰ - ۰/۴۴
۰/۹۹	۶	۰/۴۵ - ۰/۴۹
۱/۴۹	۹	۰/۵۰ - ۰/۶۰
۰/۶۶	۴	۰/۶۱ - ۰/۷۰
۰/۴۹	۳	۰/۷۱ - ۰/۸۰
۰	۰	۰/۸۱ - ۰/۹۹
۴/۹۹	۳۰	۱

بر اساس مندرجات جدول ۳، تعداد ۴۶ واژه هدف یعنی ۷/۶۱٪ واژگان بدون هیچ ارزش بسامدی و تعداد ۳۰ واژه، ۴/۹۹٪ واژگان با ارزش بسامدی کامل به ترتیب ضعیف‌ترین و بهترین واژه‌های هدف می‌باشند، همچنین واژه‌ها با بیشترین ارزش بسامدی به ترتیب مربوط به ۰/۰۹ - ۰/۰۵ با فراوانی ۱۷۸ واژه، ۰/۰۴ - ۰/۰۱ با ۱۰۰ واژه و ۰/۳۴ - ۰/۳۰ با ۵۷ واژه می‌باشند.

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

جدول ۴ میانگین ارزش بسامدی کلیدواژه‌های کتاب بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی به تفکیک دروس

میانگین ارزش بسامدی	درصد	فراوانی	درس
۰/۲۰	۳/۴۷	۲۱	۱
۰/۱۳	۳/۹۷	۲۴	۲
۰/۱۶	۳/۴۷	۲۱	۳
0/15	۷/۱۱	۴۳	۴
۰/۱۳	۷/۶۱	۴۶	۵
۰/۱۲	۵/۴۶	۳۳	۶
۰/۱۹	۴/۸۰	۲۹	۷
۰/۰۴	۳/۳۱	۲۰	۸
۰/۱۳	۳/۳۱	۲۰	۹
۰/۰۹	۴/۱۳	۲۵	۱۰
۰/۱۷	۲/۸۱	۱۷	۱۱
۰/۱۱	۳/۸۰	۲۳	۱۲
۰/۱۵	۲/۱۵	۱۳	۱۳
۰/۱۰	۲/۶۴	۱۶	۱۴
۰/۱۶	۷/۲۸	۴۴	۱۵
۰/۲۲	۴/۳۰	۲۶	۱۶
۰/۲۱	۸/۴۴	۵۱	۱۷
۰/۲۸	۴/۴۷	۲۷	۱۸
۰/۳۲	۷/۴۵	۴۵	۱۹
۰/۴۸	۵/۹۶	۳۶	۲۱
۰/۹۶	۴/۹۶	۳۰	۲۲
۰/۲۰	٪۱۰۰	۶۰۴	جمع

براساس مندرجات جدول ۴، دروس ۲۲، ۲۱، ۱۹ به ترتیب با ۰/۴۸، ۰/۳۲، ۰/۰۴ دارای بیشترین میانگین ارزش بسامدی واژگان هدف می‌باشند این در حالی است که درس ۸ با ۰/۰۴، درس ۱۰ با ۰/۰۹ و درس ۱۴ با ۰/۱۰ به ترتیب دارای کمترین میانگین ارزش بسامدی واژگان هدف هستند.

بحث و بررسی

یونسکو در سال ۲۰۰۵ تأیید می‌کند که کتاب‌های درسی و مواد آموزشی نقش کلیدی را در فرآیند یادگیری ایفاء می‌کنند، هر چند آنها در طراحی، محتوا و کاربرد متنوع هستند (دفتر آموزش هنگ کنگ ۲۰۰۹). این در حالی است که برخی انتقادات جدی به کتاب‌های درسی وارد می‌کنند ایسیت^۱ (۲۰۰۵، ۴۸۳) معتقد است که نام کتاب‌های درسی واکنش‌های منفی بسیاری را تحریک می‌کند ایشان ضمن بیان نگرش منفی دانش‌آموزان به کتاب‌های درسی این سؤال را مطرح می‌کند که چه جذابیتی می‌توان در کتاب‌های درسی پیدا کرد؟ تحقیق حاضر از جمله تحقیقاتی است که می‌تواند برخی نقاط ضعف کتاب‌های درسی را مشخص کرده و به کیفیت بخشی آنها کمک کند نتایج این تحقیق را می‌توان در چند محور مورد بحث قرار داد.

(۱) تعداد و توزیع کلیدواژه‌های هدف، تعداد کلیدواژه‌های هدف در برنامه درسی دوم ابتدایی ۷۷۳ واژه می‌باشد دور و فالکونر^۲ (۲۰۰۸، ۱۴۱) معتقدند کودک در سن ۶ تا ۸ سالگی می‌تواند روزی ۲۰ واژه یادبگیرد بر همین اساس نعمت زاده (۱۳۸۹) با این فرض که دانش‌آموز اول ابتدایی نه ماه مشغول تحصیل است تا ۶۰۰۰ واژه را برای آموزش به این گروه دانش‌آموزان محاسبه کرده است، اگر مبانی محاسبه برای کودک دوم دبستان را نیز ۲۰ واژه در روز قرار دهیم، و با توجه به چهار ماده درسی در پایه دوم دبستان حدود یک سوم از وقت مدرسه به زبان آموزی می‌رسد با سال تحصیلی هفت ماه و نیمه در ایران، حداکثر ۵۰ روز آموزش به برنامه زبان آموزی اختصاص می‌یابد، بر این اساس می‌توان ۱۰۰۰ واژه به دانش‌آموزان در یک سال تحصیلی آموزش داد، البته قضاوت علمی پیرامون تعداد واژگان، نیازمند تحقیقات مستقل میدانی در ارتباط با زبان فارسی و کودکان ایرانی است؛ اما آنچه مسلم است تعداد واژه‌های هدف به‌خوبی در دروس توزیع نشده‌اند بصورتی که درس ۱۹ با ۶۵ واژه هدف و دروس ۱ و ۱۳ هرکدام با ۲۱ واژه هدف، کمتر از یک‌سوم واژه‌های هدف درس ۱۹ را دارا است، فراوانی واژه‌های هدف در دروس اول تا بیست و دوم از منطق خاصی تبعیت نمی‌کند به‌گونه‌ای که میانگین واژه‌های هدف در چهار درس اول کتاب

1 Issitt, J

2 Dever, M.T, Falconer, R.C.

توزیع و استمرار واژه‌های هدف کتاب فارسی دوم ابتدایی

۲۸/۷۵ و در چهار درس وسط (دروس ۹ تا ۱۲) با یک واژه کاهش ۲۷/۵۲ و چهار درس آخر با ۲۳ واژه افزایش ۵۰/۷۵ واژه هدف می‌باشد.

(۲) بسامد واژه‌های هدف، به منظور تحقق و تعمیق یادگیری، لازم است که واژه‌های هدف در فواصل زمانی و در دروس بعدی تکرار شود نلسون (۱۹۸۴) یکی از معیارهای ارزشیابی کتاب درسی را میزان تکرار مفهوم جدید در بیست صفحه‌ی بعدی می‌داند، برنامه ریزان برنامه زبان آموزی نیز اعلام کرده‌اند که هر واژه جدید حداقل دو و یا سه بار در درس‌های بعد تکرار شده است (علاقه‌مندان بی تا ص ۴). این در حالی است که از ۶۰۴ واژه هدف بدون تکرار کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم، ۸/۰۴٪ واژه، هیچ بسامدی ندارند یعنی هیچ محتوای نوشتاری در کتاب درسی برای یادگیری این واژگان وجود ندارد نتایج این تحقیق به نتایج پژوهش نوریان (۱۳۸۷) در رابطه با برنامه درسی فارسی اول ابتدایی، نزدیک است نتایج پژوهش مذکور نشان می‌دهد ۹/۰۲٪ اهداف برنامه پایه اول بدون محتوا است. ۵۳/۳۱٪ واژه‌های هدف بین ۱ تا ۴ بار تکرار شده‌اند و بقیه واژگان هدف بیشتر از چهار بار تکرار شده‌اند.

(۳) ارزش بسامدی واژه‌های هدف، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که تنها ۳۰ واژه هدف ۴/۹۹٪ در همه‌ی دروسی که فرصت بروز داشته‌اند حداقل یک‌بار ظهور پیدا کرده‌اند، ۴۵/۳۵٪ واژه‌های هدف یعنی ۲۷۴ واژه فقط بین ۰/۰۱ تا ۰/۰۹ فرصت بروز، ظاهر شده‌اند. در مجموع می‌توان گفت ارزش بسامدی واژگان کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم پایه دوم در یک طیف عددی بین صفر تا یک، پراکنده شده است و نمی‌توان منطقی از آن به دست آورد، مؤلفان کتاب‌های درسی نیازمند چارت ارزش بسامدی واژگان هدف می‌باشند طرحی که مشخص کند هر واژه هدف در چند فرصت بروز باید ظهور کند، این چارت می‌تواند تکمیل کننده پیشنهاد چهارم نعمت زاده (۱۳۸۹) باشد این پیشنهاد عبارت است از "توجه به گستره و عمق واژگانی واژه‌های هدف" در طرح مذکور مؤلفان به میزان و چگونگی ظهور واژه‌های هدف در درس مربوطه و دروس بعدی هدایت می‌شوند. بررسی میانگین ارزش بسامدی واژه‌های هدف به تفکیک دروس نیز نشان می‌دهد وضعیت دروس از این جهت کاملاً متفاوت می‌باشد و درس ۸ با ۰/۰۴ و درس ۱۰ با ۰/۰۹ میانگین ارزش بسامدی واژگان ضعیف‌ترین دروس می‌باشند.

کتابنامه

- ایمن، لیلی، (۱۳۵۷) فهرست پربسامدترین واژه‌های خردسالان ۶ تا ۱۲ سال، تهران، کمیته ملی پیکار جهانی با بی‌سوادی.
- بابامرادی، رسول. (۱۳۸۹). درآمدی برسند ملی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. چاپ نشده.
- بدره‌ای، فریدون (۱۳۵۰). واژگان نوشتاری کودکان دبستانی ایران. تهران: فرهنگستان زبان ایران.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۸). روانشناسی پرورشی نوین، ویرایش ششم، دوران صفارپور، عبدالرحمن (۱۳۷۰). واژگان پایه کلاس‌های اول تا پنجم دبستان. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر انتشارات کمک آموزشی T. تهران.
- علاقمندان، جعفر. (۱۳۸۰). واژگان پایه در خدمت ادبیات کودک و برنامه‌ریزی درسی، کتاب ماه کودک و نوجوان، سال چهارم، شماره ۱۱ شهریور
- علاقمندان، جعفر، (بی تا)، سخنی با همکاران (جزوه)، سازمان پژوهش برنامه‌ریزی آموزشی.
- قاسم پورمقدم، حسین (۱۳۷۸). برخی مبانی فلسفی، روانشناختی و زبان شناختی برنامه درسی فارسی در دروه ابتدایی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال سوم، شماره ۹، تابستان.
- نلسون، آنابل (۱۹۸۴) طراحی برنامه درسی، ترجمه رضایور، یوسف (۱۳۸۰)، سمت
- نعمت زاده، شهین (۱۳۸۴). شناسایی واژگان پایه فارسی دانش‌آموزان ایرانی در دوره ابتدایی، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- نعمت زاده، شهین (۱۳۸۹). مدل فراواژه در خدمت نقد واژگانی راهنمای برنامه درسی دوره ابتدایی و کتاب فارسی بخوانیم پایه اول. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال نهم، شماره ۳۵،
- نوریان، محمد (۱۳۸۷). مقایسه برنامه‌های درسی پایه‌ی اول ابتدایی سال ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ از جنبه‌ی مفهوم برنامه‌ی درسی عقیم. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال سوم شماره ۹.
- نوریان، محمد (۱۳۸۸). تحلیل محتوای رسانه‌های آموزشی با تأکید بر کتاب‌های درسی. چاپ دوم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.

- Alexander, R (ed). (2010). **Children their world, their Education**. London. Routledge.
- Dever, M.T, Falconer, R, C. (2008). **Foundations and Change in Early Childhood Education**. New Jersey, John Wiley & Sons.
- Education Bureau. (2009), **Working Group on Textbooks and e-Learning Resources Development , main report** Hong Kong, China (SAR)

- Hiebert, E. (Ed.). (2009). **Reading more, reading better: Are American students reading enough of the right stuff?** New York: Guilford Publications.
- Issitt, John (2005). **Reflections on the study of textbooks**, *History Of Education*, Vol. 33, No. 6
- Kelley, V.H. (1933). **An experimental study of certain techniques for testing word meanings**. *Journal of Educational Research* 27, 4: 277-282.
- Marzano, R.J., & Pickering, D.J. (2005). **Building academic vocabulary teacher's manual**. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Marzano, R.J., (2009). **Six steps to better vocabulary instruction**. *Educational Leadership*. September 2009 (67), 1. ASCD Alexandria: VA.
- Marzano, R. J., & Pickering, D. J. (2005). *Building academic vocabulary*.
- Nagy, W.E., & Hiebert, E.H. (2007). **Toward a theory of word selection**. In Pearson, P.D. et al. (Eds.), *Handbook of Reading Research* (Vol. 4). NY: Longman.
- Russell, David H.(1954).**The Dimensions of Children's Meaning Vocabularies in Grades Four .Through Twelve**. Publisher :University of California press .
- Saarela, Leena Kaarina.(۱۹۹۷) **The development of schoolchildren's compositions from a vocabulary research perspective**. Ph.D. Dissertations. ProQuest Dissertations & Theses (PQDT).
- Sadker, David and Karen Zittleman.(2007). **“Gender Bias from Colonial America to Today’s Classrooms.”** Pp. 135-169 in *Multicultural Education: Issues and Perspectives*, edited by James A. Banks and Cherry A. McGee Banks. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Snow, C. (2002). **Reading for understanding. Toward an R&D program in eading comprehension**. Santa Monica, CA: RAND
- Whipple. (1925). **Report of the National Committee on Reading**. Bloomington, IL: Public School Publishing.
- Yopp & Yopp, (2006, November). **Primary Students and Informational Texts**. *Science and Children*, v44 n3 p22-25. 4 pp.